

ПРОНИЦАЕМОСТТА НА ФОРМИТЕ НА КОНКЛУЗИВА В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Красимира Алексова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията изследва проницаемостта на композираните конклузивни форми в деятелен и страдателен залог в съвременния български език. Разграничават се два случая: проницаемост от кратки дателни и винителни лични местоимения и от частицата „се“ с местоименен произход, както и вмъкване на частицата „ли“ и други частици, пълнозначни думи, вметнати думи изрази и прости изречения. Освен това се прави преглед на специфични и обобщени модели на проницаемост, подкрепени с примери от езикови корпуси и интернет. Изводите, които се правят, подчертават както общите, така и уникалните характеристики на проницаемостта на композираните глаголни форми. Това се обосновава въз основата на примери, получени от езикови корпуси и интернет, които обхващат кратки лични местоимения, наречия, частици като „се“ и „ли“, пълнозначни думи, вметнати думи и изрази, обособени части, прости изречения, както и съставни форми, при които проницаемостта не е възможна. Освен това се установяват няколко случая, при които е възможно проникване на две места от едни и същи езикови елементи. Представените примери и модели, заедно с произтичащите от тях изводи, доказват, че процесът на граматикализация на формално равнище не е напълно осъществен в българската глаголна парадигма. Това се дължи на факта, че композираните глаголни форми са проницаеми за други елементи. Авторът прилага параметъра на граматикализацията на К. Леман, за да докаже, че с напредването на процеса на граматикализация се увеличава способността за пренареждане на елементите, но се намалява пропускливостта от други езикови единици.

Ключови думи: проницаемост; конклузив; композирани глаголни форми

I. Въведение

Една от значителните трудности, пред които се изправя изучаващият български език като чужд, е словоредът на композираните глаголни форми в съвременния български език. Предизвикателството се усложнява и от наличието на множество композирани глаголни форми, чиито микроелементи могат да вари-

рат от 2 до 6 (напр. *чел съм, щях да чета, щях да съм чел, щял съм бил да съм заминал* и др.). Досега по-разгърнати модели на словоредата могат да се намерят за индикативните форми на перфекта, плусквамперфекта, бъдеще предварително време и бъдеще време в миналото, формулирани като правила за словоредата при наличието на лични местоимения, отрицателната частица и кратки местоименни форми в монографията на Р. Ницолова (Nitsolova 2008, pp. 293 – 294; pp. 301 – 302; p. 311; pp. 314 – 315). Липсата на изчерпателно изследване за проникваемостта на композираните глаголни форми в съвременния български език ни насочи към тази тема. За мястото на местоименните клитики в индикативни глаголни форми пише и С. Банова (Banova 2022). Цв. Димитрова подробно изследва мястото на клитичния клъстер в исторически и съвременен аспект (Dimitrova 2023).

В това изследване обект на проучване е проникваемостта на композираните форми на конклузива в деятелния и страдателния залог от кратки местоименни форми, частицата *ли*, наречия или други пълнозначни думи, частици със собствено ударение, вметнати думи и изрази и прости изречения. Ограничихме се до формите на конклузива поради изискванията към обема на работата. Издига се хипотезата, че съществува разлика между мястото, което заемат в композираната глаголна форма кратките местоименни форми, и позицията, в която могат да се употребят наречия или други пълнозначни думи, частици със собствено ударение, вметнати думи и изрази и прости изречения. Целта ни е да докажем, че граматикализацията на евиденциалните форми, вкл. на конклузива, на формално равнище не е завършила, тъй като е възможно разкъсване на композираната глаголна форма. Опираме се при това твърдение на един от синтагматичните параметри на граматикализацията според вижданията на Кр. Леман – т.нар. *синтагматична вариантност*, разбираана като изменчивост на елементите и тяхната фиксираност в конструкцията. Леман смята, че синтагматичната вариантност намалява в процеса на граматикализация (Lehmann 2002, pp. 140 – 142). Съществуват някои изследвания на разкъсваемостта на композираните форми, представени от Р. Ницолова (Nitsolova 2008) и от Кр. Алексова (Aleksova 2021).

При доказването на издигнатата хипотеза си служим с конкретни и обобщени модели, както и с примери, извлечени от корпуси на съвременния български език, както и от интернет.

II. Проникване на кратки лични местоимения и частици с местоименен произход в композираните конклузивни глаголни форми

1. В композирани форми в конклузив, деятелен залог

В тази част от работата се концентрираме върху възможността в композираните конклузивни форми да проникват кратки местоименни форми и частицата *се* от местоименен произход. Хипотезата, която издигаме, гласи, че проникването на тези атонични елементи е възможно в предпоследната синтагматична пози-

ция в композираната глаголна форма, а това значи, че тези атонични елементи ще се разполагат преди последната тонична микрословоформа. Очакваме изключения в 3 л., ед.ч., когато местоименният комплекс предшества спомагателния глагол *е* в положителните и отрицателните глаголни форми. По-долу представяме някои модели в 1 и 3 л., ед.ч., като кратките местоименни лични форми и частицата *се* са в получер шрифт, за да изтъкне позицията на проницаемост. Самата композирана глаголна форма в конклузив с вмъкнатите елементи е подчертана.

Отрицателните форми за бъдеще време и бъдеще в миналото (които съвпадат) и за бъдеще предварително време и бъдеще предварително време в миналото (които също съвпадат) са по 3, между които се наблюдава конкуренция (Aleksova 2022). Наличието на 3 типа форми за отрицателните бъдещи времена също говори за незавършил процес на граматикализация. Това важи както за деятелния, така и за страдателния залог.

Отчитаме възможността за изнасяне на спомагателния глагол *съм* в сег. вр. в начална позиция, когато това се разрешава от словоредата на изречението, напр. *Вероятно е щял да му се обади* и под. Тези случаи обаче не представяме в конкретните модели.

Сегашно и имперфект – четял *съм* **му го**, не *съм* **му го** четял, четял **му го** е, не **му го** е четял, обадел *съм* **му се**, не *съм* **му се** обадел.

Аорист – приготвил *съм* **му го**, приготвил **му го** е, не *съм* **му го** приготвил, не **му го** е приготвил, обадил *съм* **му се**, не *съм* **му се** обадил, обадил **му се** е, не **му се** е обадил.

Бъдеще и бъдеще време в миналото – щял *съм* да **му го** дам, нямало *съм* да **му го** дам, нямало е да **му го** дам, не *съм* щял да **му го** дам, щял е да **му го** даде, нямало е да **му го** даде, не е щял да **му го** даде, щял е да **му се** обади, нямало е да **му се** обади, не е щял да **му се** обади.

Перфект и плусквамперфект – бил *съм* **му го** дал, не *съм* **му го** бил дал, бил **му го** е дал, не бил **му го** е дал, обадил *съм* **му се** бил, не *съм* **му се** бил обадил, обадил **му се** е бил/бил **му се** е обадил, не **му се** е бил обадил.

Бъдеще предварително време и бъдеще предварително време в миналото – щял *съм* да съм/бъда **му го** дал, нямало да съм/бъда **му го** дал, не щял *съм* да съм/бъда **му го** дал, щял е да **му го** е/бъдеа **му го** дал, нямало да **му го** е/бъде **му го** дал, не щял е да **му го** е/бъде **му го** дал, щял е да **му се** е/бъде **му се** обадил, нямало е да **му се** е/бъде **му се** обадил, не е щял да съм/бъде **му се** обадил, щял е да **му се** е/бъде **му се** обадил, нямало е да **му се** е/бъде **му се** обадил, не е щял да **му се** е/бъде **му се** обадил.

Представените по-долу примери¹ илюстрират в писмената реч позицията на разкъсване на композираните конклузивни форми от кратки лични местоимения и частицата *се*. Композираните форми са подчертани, а кратките лични местоимения са в получер шрифт.

(1) Телефонът на Лео давал „изключено“ и даже най-приближените му не били в положение да го открият, в случай че той самичък не **им се** обадел след време².

(2) Ще го поздравя и... – гениално хрумване! – ще му благодаря отново за двадесетте лири, дето ми ги даде назаем. Мамка му, ама аз май не съм **му ги** върнала, или...? (БНК)

(3) Ако Регар е бил щастлив с жена си, нямало е да **му** потрѣбва момичето на Старк. (БНК)

(4) Ако е имало нещо в ума ти, нямало е да **ме** връзва, а направо щеше да ме цапардоса по главата.

(5) Но така и не му се удаде случай и докато гледаше страховитото изражение върху лицето на Сириус, Хари понякога се питаше дали е щял да **се** прѣстраши да му го каже, дори и да е имал възможност. (БНК)

(6) И си отъпквал пътя, който е щял да **я** отведе до тази част на Вселената.

Конкретните модели и примери от (1) до (6) доказват правилността на издигнатата хипотеза, че в композираните конклузивни форми кратките лични местоимения и частицата *се* заемат предпоследната позиция в синтагматичната организация на композираната форма. Могат да се формулират следните заключения:

– Положителните конклузивни форми за сегашно време, имперфект и аорист не са проникваеми за кратки местоименни форми и частицата *се* (напр. четял съм **му го**, обадел съм **му се**, приготвил съм **му го**).

– Кратките лични местоимения и частицата *се* се разполагат в предпоследната позиция в композираната конклузивна форма преди сегашната форма на глагола или миналото несвършено/свършено деятелно причастие.

– В конклузивните форми на перфекта и плусквамперфекта, които съвпадат, кратките местоименни форми и частицата *се* разполагат в третата позиция от края при формата *бил* и миналото свършено деятелно причастие, или пред глагола *съм* и миналото свършено деятелно причастие, напр. не съм **му го** бил дал, обадим **му се** е бил/бил **му се** е обадил.

Въз основа на примерите и на конкретните модели могат да бъдат представени следните обобщени модели за проникваемост на композираните конклузивни форми от кратките местоимения и частицата *се*:

минало несвършено деятелно причастие/минало свършено деятелно причастие/отрицателна частица *не*/минало свършено деятелно причастие на *съм* (*бил*) + спомагателен глагол *съм*/спомагателен глагол *ща* (*щял*)/Ø + частица *да*/Ø + спомагателен глагол *съм*/Ø + кратко дателно лично местоимение + кратко винително лично местоимение/частица *се* + сегашно време/минало свършено деятелно причастие
отрицателна частица *не*/минало свършено деятелно причастие/форма на *съм* (*бил*) + спомагателен глагол *съм*/Ø + кратко дателно лично местоимение + кратко винително лично местоимение/частица *се* + форма на *съм* (*бил*)/формант *е бил* + минало свършено деятелно причастие

2. В композирани форми в конклузив, страдателен залог

В тази подчаст разглеждаме разкъсваемостта на конклузивните композирани форми в страдателен залог. Предлагаме конкретни модели в 1 и 3 л., ед.ч., както и примери от корпуси и интернет. В тях композираните конклузивни страдателни форми могат да бъдат разкъсвани от дателни лични кратки местоименни форми.

Сегашно, имперфект, аорист, перфект, плусквамперфект – прочетен съм **му** бил/бил съм **му** прочетен, не съм **му** бил прочетен; прочетен **му** е бил, не **му** е бил прочетен.

Бъдеще, бъдеще предварително, бъдеще в миналото, бъдеще предварително в миналото – щял съм да съм **му**/да **му** бъда прочетен, нямало съм да съм **му**/му бъда прочетен; щял е да **му** е/бъде прочетен, нямало е да **му** е/бъде прочетен.

Конкретните модели могат да се онагледят чрез следните примери:

(7) [...] бил е препредаван на различни служители от МВР, бил **му** е нанесен неколкостепен побой [...] ³

(8) След като срещу наложената глоба с фиш е била депозирана жалба, този фиш е бил анулиран и срещу въз.П. е било образувано и проведено административно-наказателно производство по реда на ЗАНН – бил **ѝ** е съставен акт и издадено наказателно постановление⁴.

(9) Ишцата сочи, че е постъпила на болнично лечение за счупването на лявата кост на дясната ръка и за счупването на диафизата на раменната кост на същата ръка, била **ѝ** е проведена интервенция, но и след нея е имала болезнени и ограничени движения [...] ⁵

(10) Изпращани са му есемеси, звънели са му, изпратен **му** е бил и парламентар⁶.

В тези примери конклузивните форми не изразяват извод, обобщение, умозаключение, а субективно представяне на факти и събития (Gerdzhikov 1977; Moskova 2021).

Могат да бъдат предложени следните обобщени модели на проницаемост на конклузивните страдателни форми от дателни лични кратки местоимения:

минало страдателно причастие/отрицателна частица не/форма на спомагателния глагол *ща (ицѝ)* + спомагателен глагол *съм* + частица *да/ѐ* + спомагателен глагол *съм/ѐ* + дателно лично кратко местоимение + спомагателен глагол *съм (е)/ѐ* + форма на *съм (бил)* + минало страдателно причастие

отрицателна частица не + дателно лично кратко местоимение + форма на спомагателния глагол *съм (е)* + форма на спомагателния глагол *съм (бил)* + минало страдателно причастие

От примерите, конкретните и обобщените модели може да се изведат следните изводи за проницаемостта на страдателните конклузивни форми от кратки форми на дателни лични местоимения:

– Няма страдателни конклузивни форми, които да не са проникваеми от дателни форми на кратките лични местоимения.

– Дателните кратки лични местоимения заемат рядко предпоследна позиция в композираните конклузивни страдателни форми (напр. прочетен съм **му** бил, бил съм **му** прочетен, щял съм да съм **му** прочетен).

– Дателните кратки форми на личните местоимения заемат най-често трета позиция (напр. щял е да **му** е бъде прочетен, нямало е да **му** е прочетен) от края към началото на композираната конклузивна страдателна форма.

III. Проникване на въпросителната частица *ли*, наречия, други частици, вметнати думи и изрази, прости изречения в композираните конклузивни глаголни форми

1. В композирани форми в конклузив, деятелен залог

В тази част се разглежда възможността композираните глаголни форми на конклузива да бъдат разкъсвани от въпросителната частица *ли*, наречия и други пълнозначни думи, тонични частици, вметнати думи и изрази и прости изречения. По-долу представяме следните конкретни модели в 1 и в 3 л., ед.ч.

Сегашно и имперфект – четял **ли** съм, не съм **ли/вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** четял, четял **ли** е, не е **ли** четял, обадел **ли** съм се, не съм **ли** се **вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** обадел, обадел **ли** се е, не се **ли** е **вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** обадел.

Аорист – приготвил **ли** съм, не съм **ли/вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** приготвил, обадил **ли** съм се, не съм **ли** се **вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** обадил, обадил **ли** се е, не се **ли** е **вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** обадил.

Бъдеще и бъдеще време в миналото – щял **ли** съм **вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** да дам, нямало **ли** съм **вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** да дам, нямало **ли/вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** да дам, не съм **ли** щял **вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** да дам, щял **ли** е **вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** да даде, нямало **ли** е **вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** да даде, не е **ли** щял **вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** да даде, щял **ли** е **вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** да се обади, нямало **ли** е **вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** да се обади, не е **ли** щял **вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** да се обади

Перфект и плусквамперфект – бил **ли** съм **вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** дал, не съм **ли/вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** бил дал, обадил **ли** се е бил /бил **ли** се е **вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** обадил, не се **ли** е бил **вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** обадил

Бъдеще предварително и бъдеще предварително време в миналото – щял **ли** съм **вероятно/май/както се казва/преди да осъзная** да съм/бъда **вероятно/май/как-**

то се казва/преди да осъзна да, нямало ли/вероятно/май/както се казва/преди да осъзна да съм/бъда вероятно/май/както се казва/преди да осъзна да съм ли щял вероятно/май/както се казва/преди да осъзна да съм/бъда вероятно/май/както се казва/преди да осъзна да, щял ли е вероятно/май/както се казва/преди да осъзна да е/бъде вероятно/май/както се казва/преди да осъзна да, нямало ли/вероятно/май/както се казва/преди да осъзна да е/бъде вероятно/май/както се казва/преди да осъзна да, не е ли щял вероятно/май/както се казва/преди да осъзна да е/бъде вероятно/май/както се казва/преди да осъзна да, щял ли съм вероятно/май/както се казва/преди да осъзна да съм/бъда вероятно/май/както се казва/преди да осъзна се обади, нямало ли съм вероятно/май/както се казва/преди да осъзна да съм/бъда вероятно/май/както се казва/преди да осъзна се обади, не съм ли щял вероятно/май/както се казва/преди да осъзна да съм се/бъда вероятно/май/както се казва/преди да осъзна се обади, щял ли е вероятно/май/както се казва/преди да осъзна да се е/бъде вероятно/май/както се казва/преди да осъзна се обади, нямало ли е вероятно/май/както се казва/преди да осъзна да се е/бъде вероятно/май/както се казва/преди да осъзна се обади, не е ли щял вероятно/май/както се казва/преди да осъзна да се е/бъде вероятно/май/както се казва/преди да осъзна се обади

В конкретните модели се наблюдават следните особености:

– Съществуват няколко случая, в които композираната конклузивна форма не е разкъсваема от наречия или други пълнозначни думи, тонични частици, вметнати думи и изрази и прости изречения – сегашно и имперфект (четял **ли** съм), аорист (чел **ли** съм) и перфект, плусквамперфект (обади **ли** се е бил).

– В повечето случаи въпросителната частица *ли* и наречията, пълнозначните думи, тоничните частици, вметнатите думи и изрази и простите изречения разкъсват композираните форми на конклузива на различни места преди и след спомагателния глагол *съм*. По-малко са случаите, в които те се явяват в една и съща позиция, напр. нямало **ли/вероятно/май/както се казва/преди да осъзна** да да, не съм **ли/вероятно/май/както се казва/преди да осъзна** да, не съм **ли/вероятно/май/както се казва/преди да осъзна** бил да, нямало **ли/вероятно/май/както се казва/преди да осъзна** да съм да. Както се вижда, това се наблюдава само в отрицателни форми за всички времена.

– Когато във формите на бъдеще предварително и бъдеще предварително време в миналото е употребен спомагателният глагол *бъда*, а не *съм*, тогава композираната конклузивна глаголна форма може да бъде разкъсана на две места от наречия или други пълнозначни думи, тонични частици, вметнати думи и изрази и прости изречения: или след *щял съм*, *нямало съм*, *не щял съм*, или в предпоследна позиция пред миналото свършено деятелно причастие.

Някои от изброените конкретни модели могат да се онагледят със следните примери:

(11) Не се ли е превърнал „той“ в придатък на собствената си социоекономическа роля?⁷

(12) Ами хазяите – нямало ли е да забележат преграждането на стаята по намалелите ѝ размери?⁸

(13) Намираме се в предисторическите времена. Била ли е вече потънала Лемурия?⁹

(14) (14) Щял е вероятно да се ожени и да има деца.¹⁰

(15) Щели са май да освобождават украинците от ..., украинско робство “?”¹¹

(16) Казват още и че ако да е бил Бенковски там навместо Ботев, първият е щял преди да произнесе пламенната си реч пред новосвободената рая Българска да първо да им подпали къщите и нивите с неприбраните посеви.¹²

Представените конкретни модели могат да бъдат трансформирани в следните обобщени модели:

минало несвършено деятелно причастие/минало свършено деятелно причастие + въпросителна частица *ли* + спомагателен глагол *съм*
форма на спомагателния глагол *щя* (*щял*)/отрицателна частица *не*/форма на спомагателния глагол *съм* (*бил*)/форма на безличното *няма* (*нямало*) + въпросителна частица *ли*/Ø/форма на спомагателния глагол *съм* + въпросителна частица *ли*/Ø+ частица *да*/Ø+ частица *се*/Ø+ сегашна форма на глагола/форма на *съм* (*бил*) + минало свършено деятелно причастие/минало несвършено деятелно причастие/Ø

2. В композирани форми в конклузив, страдателен залог

В тази част разглеждаме възможността композираните конклузивни страдателни форми да бъдат разкъсвани от частицата *ли*, наречия и други пълнозначни думи, тонични частици, вметнати думи и изрази и прости изречения. Първоначално представяме конкретни модели в 1 и 3 л., ед. ч.

Сегашно, имперфект, аорист, перфект, плусквамперфект – прочетен *ли* *съм* *вероятно/май/както се казва/преди да осъзная бил/бил ли* *съм* *вероятно/май/както се казва/преди да осъзная* прочетен, не *съм* *ли* *бил* *вероятно/май/както се казва/преди да осъзная* прочетен; прочетен *ли* е *бил*, не е *ли* *бил* *вероятно/май/както се казва/преди да осъзная* прочетен.

Бъдеще, бъдеще предварително, бъдеще в миналото, бъдеще предварително в миналото – *щял ли* *съм* *да* *съм/бъда* *вероятно/май/както се казва/преди да осъзная* прочетен, *нямамо ли* *съм* *да* *съм/бъда* *вероятно/май/както се казва/преди да осъзная* прочетен; *щял ли* е *да* е/бъде *вероятно/май/както се казва/преди да осъзная* прочетен, *нямамо ли* е *да* е/бъде *вероятно/май/както се казва/преди да осъзная* прочетен.

Анализът на конкретните модели води до следните изводи:

– Неразкъсваеми от наречия или други пълнозначни думи, тонични частици, вметнати думи и изрази и прости изречения са страдателните форми за сегашно,

имперфект, аорист, перфект и плусквамперфект (прочетен **ли** е бил).

Въпросителната частица *ли* се разполага в позиция след първата микрослово-форма със собствено ударение.

– Наречията и други пълнозначни думи, тоничните частици, вметнатите думи и изрази и простите изречения, разкъсващи композираните конклузивни страдателни форми, се разполагат в предпоследната позиция пред миналото страдателно причастие.

Предложените конкретни модели могат да се онагледят и с примери, като пример (20) е конструиран, защото не открихме подобни употреби в интернет и корпуси, което не означава, че не съществуват. Според нас конструираният пример е напълно приемлив за езиковото съзнание на съвременните българи.

(17) *Щял да бъде свободен, когато е извършено убийството. Е, нямало ли е да бъде превъзпитан в затвора?*¹³

(18) *И още нещо, пирамидите били ли са вече построени, когато това се е случило?*¹⁴

(19) *И всички като че почувстваха в себе си вина, че са си позволили да се веселят тогава, когато учителят им е бил може би най-много измъчван от болестта.*¹⁵

(20) *Нямало е, както ми се струва, да предприеме нищо.* (конструиран пример)

В резултат от анализите на конкретните модели и примерите могат да бъдат представени следните обобщени модели за разкъсваемостта на композираните страдателни конклузивни форми от частицата *ли*, наречия и други пълнозначни думи, тонични частици, вметнати думи и изрази и прости изречения.

минало страдателно причастие/отрицателна частица *не*/форма на спомагателния глагол *ща* (*щял*)/форма на спомагателния глагол *съм* (*бил*)/форма на безличния елемент *няма* (*нямало*) + въпросителна частица *ли* + спомагателен глагол *съм/бъда* + частица *да/Ø* + форма на спомагателен глагол *съм/бъда/Ø* + наречие/тонична частица/вметнати думи и изрази/просто изречение + минало страдателно причастие/Ø

3. Обобщения

В резултат на представените конкретни и обобщение модели, както и на примерите от корпуси и интернет могат да бъдат направени следните обобщения:

– Всички форми на конклузива в деятелен и страдателен залог са композирани и всички показват възможност да бъдат разкъсвани от други елементи. Всички са проницаеми от въпросителната частица *ли*, но не всички могат да допускат проникването на наречия и други пълнозначни думи, тонични частици, вметнати думи и изрази и прости изречения.

– Най-често въпросителната частица *ли*, от една страна, и от друга – наречията, другите пълнозначни думи, тоничните частици, вметнатите думи и изрази и

простите изречения се разполагат в различни синтагматични позиции в композираните конклузивни глаголни форми. Въпросителната частица *ли* заема второто място в композираната конклузивна форма, докато наречията и други пълнозначни думи, тоничните частици, вметнатите думи и изрази и простите изречения се срещат в четвърта, трета или втора позиция от края.

– Процесът на граматикализация на формите на конклузива в трите залога не е приключен, тъй като е възможно тези форми да бъдат разкъсвани от други непълнозначни и пълнозначни думи, словосъчетания и изречения. Това показва прилагането на синтагматичния параметър на граматикализацията, наречен от Кр. Леман *синтагматична вариантност* (Lehmann 2002, pp. 140 – 142).

Тази работа е част от изследванията върху възможността в композираните форми в индикатив, конклузив, ренаратив и дубитатив да се вмъкват частици, наречия, други пълнозначни думи, частици със собствено ударение, вметнати думи и изрази и прости изречения. Предстои проучването на разкъсваемостта на ренаратива и дубитатива. Тези изследвания обогатяват разглеждането на процеса на граматикализацията в областта на българския глагол. Могат да послужат и на всеки преподавател по български език като чужд, а и на самите обучавани.

БЕЛЕЖКИ

1. Във всички примери са запазени правописът, пунктуацията и оформянето на текста в оригинала. Под съкращението БНК се разбира Български национален корпус.
2. https://novini247.com/novini/protsesat-sreshtu-jana-bergendorf-za-domashno-nasilie-chrez-esemesi-koyto_1749877.html, 12.1.04.2023 г.
3. <https://www.24chasa.bg/bulgaria/article/12139132>, 12.04.2023 г.
4. <https://dela.bg/Acts/0dff76c9-7800-41e3-9901-372f45fcfd9b>, 13.02.2023 г.
5. <http://www.os-yambol.org/ser/vs/2019/03/0074d818/05813119.htm>, 12.04.2023 г.
6. <https://www.marica.bg/plovdiv/gradat/poiskaha-30-000-evro-predi-deloto-na-kanara>, 12.04.2023 г.
7. <https://www.facebook.com/psyfb/posts/10154239587280994/>, 13.04.2023 г.
8. <https://literaturesviat.com/?p=135850>, 13.04.2023 г.
9. <http://vmh-bg.com/кога-е-създаден-първият-човек/>, 13.04.2023 г.
10. <https://www.bgdnes.bg> › България, 13.04.2023 г.
11. <https://m.dnes.bg/comments.php?id=525560>, 13.04.2023 г.
12. <http://clubs.dir.bg/showflat.php?Board=fifty&Number=1952877342&page=&view=&sb=&part=all&vc=1>, 13.4.2023 г.
13. <https://www.mediapool.bg/tryabvashe-da-e-v-zatvora-prokuratura-e-osadena-zaradi-shestornoto-ubiystvo-v-novi-iskar-news316421.html>, 13.04.2023 г.
14. <https://m.bg-mamma.com/?topic=1117259.msg39280611>, 13.04.2023 г.
15. <http://arhiereiskopz.com/to-childrens/library/tales?start=15>, 13.04.2023 г.

ЛИТЕРАТУРА

- АЛЕКСОВА, Кр., 2021. Иновационни процеси и граматикализация. *Български език, Приложение 2021*, 68, с. 50 – 72. pISSN 0005-4283, eISSN 2603-3372.
- АЛЕКСОВА, Кр., 2022. За негативните форми на бъдещите времена на конклузива в съвременния български език. *Езиков свят*, кн. 20, бр. 2, с. 184 – 190. <https://doi.org/10.37708/ezs.swu.bg.v20i2.2>
- BANOVA, S., 2022. The word order of verbal clitics in Bulgarian. – In: GERGANOV, E.; KYUCHUKOV, H.; SAMKO, M. (eds.). *Linguistics and Children's Language Development. Festschrift in Honor of Prof. Dr. Juliana Stoyanova*. LINCOM Studies in Language Acquisition and Bilingualism 04, ISBN 9783969391006, pp. 208 – 217.
- ГЕРДЖИКОВ, Г., 1977. Една специфична глаголна категория в съвременния български език (Категорията „ангажираност на говорещия с изказването на действието“). В: *Годишник на Софийския университет, Факултет по славянски филологии*. Т. 69, 2, с. 5 – 68. ISSN 1314-9989.
- ДИМИТРОВА, Цв., 2023. *Българските клитики: история и настояще*. София: Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН. 256 с. ISBN 978-619-908-845-6.
- LEHMANN, Ch., 2002. *Thought on Grammaticalization*. Second, revised edition. Erfurt: Seminar für Sprachwissenschaft der Universität.
- МОСКОВА, М., 2021. *Конклузивът в съвременния български език*. Дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. София: ръкопис.
- НИЦОЛОВА, Р., 2008. *Българска граматика. Морфология*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. 524 с. ISBN 9789540727387.

REFERENCES

- ALEKSOVA, Kr., 2021. Inovatsionni protsesi i gramatikalizatsiya. *Balgarski ezik, Prilozhenie 2021*, 68, pp. 50 – 72. pISSN 0005-4283, eISSN 2603-3372. [in Bulgarian].
- ALEKSOVA, Kr., 2022. Za negativnite formi na badeshtite vremena na konkluziva v savremenniya balgarski ezik. *Ezikov svyat*, kn. 20, br. 2, pp. 184 – 190. <https://doi.org/10.37708/ezs.swu.bg.v20i2.2> . [in Bulgarian].
- BANOVA, S., 2022. The word order of verbal clitics in Bulgarian. In: GERGANOV, E.; KYUCHUKOV, H.; SAMKO, M. (eds.). *Linguistics and Children's Language Development. Festschrift in Honor of Prof. Dr. Juliana Stoyanova*. LINCOM Studies in Language Acquisition and Bilingualism 04, ISBN 9783969391006, pp. 208 – 217. [in Bulgarian].
- DIMITROVA, T., 2023. *Balgarskite klitiki: istoriya i nastoyashte*. Sofia: Institut za balgarski ezik „Prof. Lyubomir Andreychin“ pri BAN. ISBN 978-619-908-845-6. [in Bulgarian].

- GERDZHIKOV, G., 1977. Edna spetsifichna glagolna kategoria v savremennia balgarski ezik (Kategoriyata "angazhiranost na govoreshitia s izkazvaneto na deystviето"). In: *Godishnik na Sofiyskia universitet, Fakultet po slavyanski filologii*, T. 69, 2, pp. 5 – 68. ISSN 1314-9989. [in Bulgarian].
- LEHMANN, Ch., 2002. *Thought on Grammaticalization*. Second, revised edition. Erfurt: Seminar für Sprachwissenschaft der Universität.
- MOSKOVA, M., 2021. *Konkluzivat v savremenniya balgarski ezik*. Disertatsionen trud za pridobivane na obrazovatelната i nauchna stepen „doktor“. Sofia: rakopis. [in Bulgarian].
- NITSOLOVA, R., 2008. *Balgarska gramatika. Morfologiya*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“. ISBN 9789540727387. [in Bulgarian].

THE PENETRABILITY OF CONCLUSIVE FORMS IN MODERN BULGARIAN LANGUAGE

Abstract. The article examines the permeability of composite conclusive forms in the active and passive voice in modern Bulgarian. The author distinguishes two cases: permeability from short dative and accusative personal pronouns and from the particle “se” with a pronominal origin, as well as permeability from the particle “li” and other particles, inserted remarks, adverbs, and simple sentences. In addition is provided an overview of specific and generalised models of permeability, supported by examples from language corpora and the internet. The conclusions highlight both the common and unique features of the permeability of composite verb forms. To substantiate this, the author relies on examples obtained from language corpora and the internet, encompassing short personal pronouns, adverbs, particles like “se” and “li”, inserts, simple sentences, as well as composite forms where permeability is not feasible. Additionally, identified are several cases where penetration in two places from the same linguistic elements is possible. The presented examples and models, along with the resulting conclusions, prove that the process of grammaticalisation at a formal level is not fully accomplished in the Bulgarian verb paradigm. This is due to the fact that composite forms are permeable to other elements. The author applies K. Lehmann's parameter of grammaticalisation to demonstrate that, as the process of grammaticalisation progresses, both the ability to rearrange elements and the permeability from other linguistic units decreases.

Keywords: penetrability; conclusive; compound verb forms

✉ **Prof. Dr. Krasimira Aleksova**

ORCID iD: 0000-0003-3205-9958

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

E-mail: krasimira_aleksova@slav.uni-sofia.bg